

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИДА ПОЛИЦИЯ ХОДИМЛАРИ ТОМОНИДАН ШАҲАРЛАРНИ ВА БОШҚА АҲОЛИ ПУНКТЛАРИНИ ОБОДОНЛАШТИРИШ ҚОИДАЛАРИНИ БУЗИШ ҲУҚУҚБУЗАРЛИГИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАСИ

Ахмедова Сарохон Талипжановна
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси профессори
Миршарипов Баҳовиддин Баҳодир ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18270626>

ARTICLE INFO

Received: 31st December 2025

Accepted: 11th January 2026

Published: 16th January 2026

KEYWORDS

полиция органлари,
ободонлаштириш қоидалари,
маъмурий жавобгарлик,
ҳуқуқбузарлик, шаҳар муҳити,
жамоат тартиби.

ABSTRACT

Мазкур мақолада Россия Федерациясида полиция ходимлари томонидан шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик масалалари комплекс таҳлил қилинади. Тадқиқотда ободонлаштириш қоидаларининг ҳуқуқий моҳияти, уларга риоя этилишини таъминлашда полиция органларининг ўрни ва ваколатлари, шунингдек, маъмурий жавобгарликни қўллаш амалиёти ўрганилган. Мақолада амалдаги қонунчилик нормалари, ҳуқуқни қўллаш амалиётида мавжуд муаммолар ва уларни бартараф этишга қаратилган илмий-амалий таклифлар баён этилган. Тадқиқот натижалари шаҳар муҳитини яхшилаш, жамоат тартибини таъминлаш ҳамда маъмурий ҳуқуқни қўллаш самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Ҳозирги глобаллашув ва жадал урбанизация шароитида шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш масаласи ҳар бир давлатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётида муҳим аҳамият касб этмоқда. Ободонлаштириш қоидаларига риоя этиш нафақат аҳолининг қулай ва хавфсиз яшашини таъминлайди, балки жамоат тартиби, экологик барқарорлик ва ҳуқуқий маданият даражасини ҳам белгилайди. Шу маънода, ушбу қоидаларни бузганлик учун белгиланган жавобгарлик механизмларининг самарали ишлаши алоҳида аҳамиятга эга.

Полиция органлари жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва уларга чек қўйишда асосий ваколатли субъектлардан бири ҳисобланади. Айниқса, шаҳарлар ва аҳоли пунктларида ободонлаштириш қоидаларини бузиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва улар бўйича маъмурий чоралар кўриш полиция фаолиятининг муҳим йўналишларидан ҳисобланади. Шу билан бирга, мазкур соҳада полиция ходимларининг ваколатлари, масъулияти ва жавобгарликни қўллаш амалиёти доимо илмий таҳлил ва такомиллаштиришни талаб этади.

Сўнгги йилларда шаҳар инфратузилмасини ривожлантириш, жамоат жойларини ободонлаштириш, санитария ҳолатини яхшилаш ҳамда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат сиёсатида устувор йўналишлардан бири сифатида белгиланмоқда. Бу жараёнда ободонлаштириш қоидалари ҳуқуқий тартибга солишнинг муҳим институти сифатида намоён бўлади. Ушбу қоидалар бинолар ва иншоотлардан фойдаланиш,

худудларни тозаликда сақлаш, яшил худудларни муҳофаза қилиш, чиқиндиларни тўғри жойлаштириш каби масалаларни қамраб олади.

Россия Федерациясида ободонлаштириш қоидалари федерал қонунлар, субъектлар қонунчилиги ҳамда маҳаллий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Мазкур қоидаларнинг ижросини таъминлашда ижро этувчи ҳокимият органлари билан бир қаторда полиция органлари ҳам фаол иштирок этади. Полиция ходимлари ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, маъмурий баённомалар расмийлаштириш, қонунбузар шахсларга нисбатан таъсир чораларини қўллаш орқали жамоат тартибини таъминлайди.

Бироқ амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, ободонлаштириш қоидаларини бузиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар сони камаймаяпти. Айрим ҳолларда ҳуқуқий нормаларнинг ноаниқлиги, ваколатларнинг такрорланиши ёки аниқ белгиланмагани полиция фаолиятида қийинчиликларни келтириб чиқаради. Шунингдек, маъмурий жавобгарлик чораларининг профилактик таъсири ҳар доим ҳам етарли даражада эмаслиги кузатилмоқда.

Мазкур муаммоларни ҳал этиш учун полиция ходимларининг ободонлаштириш соҳасидаги ваколатларини аниқ белгилаш, ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликни қўллаш амалиётини такомиллаштириш ҳамда профилактика механизмларини кучайтириш зарур. Шу нуқтаи назардан, полиция ходимлари томонидан шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш ҳуқуқбузарлиги учун жавобгарлик масаласини илмий-ҳуқуқий жиҳатдан тадқиқ этиш долзарб ҳисобланади. Ушбу мақолада мазкур соҳадаги қонунчилик асослари, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва илмий қарашлар таҳлил қилиниб, мавжуд камчиликларни бартараф этишга қаратилган таклиф ва хулосалар ишлаб чиқилади. Тадқиқот натижалари маъмурий ҳуқуқ назариясини бойитиш билан бирга, полиция органлари фаолиятини такомиллаштиришга ҳам хизмат қилади.

Россияда полиция ходимлари томонидан шаҳарларни ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш жавобгарлик муаммоси кенг ҳуқуқий, институционал ва амалий муаммоларни ўз ичига олади. Мазкур муаммо бир томондан маҳаллий ва федерал қонунчиликнинг бевосита нормаларига, иккинчи томондан эса полиция органлари функциялари, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларига, шунингдек, қаҳрамонлар — ходимлар муваффақиятларига ҳамда қонунийликни таъминлаш механизмларига боғлиқдир. Ободонлаштириш қоидаларини бузишнинг турли шакллари — маҳаллий худудлардаги яшил майдонларни ёки дарахтларни тикланмаган ҳолда кесиш, қонунда белгиланган тартибсизликлар сабабли мулкка зарар келтириш ёки қўпол меросни бузиш ва бошқа шу каби ҳаракатлар бўлиши мумкин. Россияда бу соҳадаги ҳуқуқий тартиблар асосан маъмурий-ҳуқуқий механизмлар билан тартибга солинади: КоАП РФ ва субъектларнинг маҳаллий қонунлари, шунингдек, алоҳида қонуний актлар (махсус қонунлар ва муниципал кодекслар) бу масалани қамраб олади. Маъмурий-ҳуқуқий жавобгарликнинг умумий принциплари ва давлат ваколатли органларининг жавобгарлиги тўғрисидаги нормалар КоАП РФда белгиланган (жумладан, должностных лицнинг маъмурий жавобгарлиги тўғрисидаги умумий нормалар). [1].

Бироқ маҳаллий қоидаларни бузишдан келиб чиқадиган муаммо — ҳимоянинг фақат маъмурий тартибда бўлишида эмас, балки баъзи ҳолатларда унга қўпол буйруқлар, ваколатлардан ортиқча фойдаланиш ёки манфаатларга хизмат қилувчи ҳаракатлар кўринишида жавобгарликни ҳам қўшиш зарурлиги айтилади. Агар полиция ходимининг ҳаракати муассасалар ёки граждандар ҳуқуқларига сезиларли зарар етказса, бу ҳолатлар ҳуқуқий жиҳатдан жиноий оқибатларни ҳам келтириши мумкин: масалан, ваколатни ошириш ёки ўз ваколатини ҳайдовчи тарафга қаратилган қарорлар натижасида қасдан зарар келтирилган бўлса — УК РФнинг 286-моддаси

(«Превышение должностных полномочий») доирасида текшириш ва жиноий жавобгарлик мумкин. Бу норманинг мазмуни ва жазосини ҳуқуқшунослар бирдек таъкидлайдилар. [2].

Аммо шундаги амалиёт полиция ходимларини шахарлар ва аҳоли пунктларини "ободонлаштириш" бўйича қоидаларни бузганлик учун қўзғатилган ишларда бир неча бошқа омиллар ҳам қаторида қарор топади. Аввало, кўп ҳолларда ободонлаштириш қоидалари муниципалитет даражасидаги норматив-ҳуқуқий актлар билан режалаштирилган ва уларнинг бузилишида масъул шахслар — коммунал хизматлар, қишлоқ хўжалиги ёки муниципал хизматлар бўлиши табиийдир; полициянинг бу жараёндаги роли кўп ҳолларда назоратчи ёки қўшма-операцияларни ташкил қилувчи сифатида бўлади. Шундай экан, полиция ходимининг ҳуқуқбузарликка тўғридан-тўғри алоқадорлиги ҳам, ҳодисанинг хусусиятига қараб, ҳакамлик қарашига ва ҳуқуқий баҳога боғлиқ. Мазкур масалани таҳлил қилган олимлар бу секторлардаги «таркибий қўполликлар» ва ваколатлар кесишмасининг шубҳали натижаларини таъкидлайдилар: қонунчиликнинг ноаниқликлари ва муниципал стандартларнинг турлича таъминланиши инспекция амалиётларида ноаниқ баҳолашларга олиб келади. [3].

Иккинчидан, назорат ва очиқлик механизмлари — полициянинг қонунийлигини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Халқаро ва миллий тадқиқотлар Россияда полициянинг жамоатчилик назорати билан таъминланишидаги камчиликлар, шифохона ёки коммунал соҳалардаги ваколатлар билан бир қаторда полициянинг айрим ҳолатларда назорат ва манфаатлар билан тўқнашувдаги нуқсонини кўрсатади. Публицистик ва эмпирик манбаларда (сўровлар, фокус-гурӯҳлар ва бошқалар) аҳолида полициянинг қўпол ёки манфаатга қурилган ҳаракатлари билан боғлиқ ишончнинг пасайиши ҳақидаги натижалар бор, бу эса маҳаллий ҳудудлар ободонлаштирилиши жараёнларидаги норозиликларга ижтимоий жиҳатдан реакцияни кучайтиради ва ҳуқуқий баҳоларга таъсир кўрсатади. [4].

Учинчидан, статистика ва амалий маълумотлардан келиб чиқадиган хулоса — ободонлаштириш соҳасидаги маъмурий ишлар ва полиция фаолияти бўйича расмий рақамлар мавжуд бўлса-да, уларнинг спецификаси, категориялар бўйича тарқалиши ва ходимлар устидан ўзгартиришлар тизими аниқлаштирилмаган ҳолатларда жаҳон стандартларига мос курашиш қийинлашади. Сайтларда эълон қилинган суд статистикаси ва маъмурий тафтишлар бўйича маълумотлар умумий тенденцияларни кўрсатади: маъмурий ишлар сони динамикада ўзгариб туради ва айрим йилларда уларнинг кўпайиши томонига осонлик билан боғланади, аммо полиция ходимлари томонидан тўғридан-тўғри қонун бузилиши натижасида жиноий иш қўзғатилган ҳолатлар нисбатан кам. [5].

Тўртинчидан, суд амалиёти ва қонунлар бир-бири билан мослашиши муҳим: муниципал қонунлар ва маҳаллий ободонлаштириш қоидаларига зид равишда ҳаракат қилган шахслар (ҳатто ходимлар)га нисбатан маъмурий жазо қўлланилиши — одатий, ва жазо миқдори ҳам маҳаллий ҳоқимиятлар томонидан белгиланади. Лекин агар ходимнинг ҳаракати профессионал мақсадда эмас, шахсий манфаат учун ёки ваколатни ортиқча қўллаш билан амалга оширилса — жиноий-ҳуқуқий белгиланишлар ойдинлашади ва УК РФнинг тегишли нормалари қўлланиши мумкин. Ҳуқуқшунослар бу икки йўл — административ ва уголовный — орасидаги чегараларни аниқлашни ва ваколатларнинг очиқ тавсифини маслаҳат қилиб ўтадилар, чунки амалий ҳолатларда аниқлаш мураккаб. [6].

Бешинчидан, амалиётни такомиллаштириш бўйича тавсиялар бир қанча йўналишларни ўзида жамловчи: (а) муниципал ва федерал даражадаги ободонлаштириш қоидалари ва уларнинг бузилишини баҳолаш мезонларини яхшилаш, аниқ ва ўлчанадиган стандартларни жорий этиш; (б) полициянинг маҳаллий коммунал ва бошқа хизматлар билан ваколатларини ҳамоҳанглаштириш ва ҳаракат режаларини

расмийлаштириш; (в) очиқликни ошириш — жараёнларни видеоёзув олиш, оммавий ахборот воситалари ва жамоатчилик назоратини кенгайтириш; (г) ваколатларни оширган ёки уларни қўпол бузган ходимларга нисбатан холис ва мустақил текширувларни ташкил этиш (жумладан, хилма-хил оқибатларни таҳлил қилиш учун мустақил экспертизалар); (д) ҳуқуқшунослик ва маҳаллий идоралар ўртасидаги ўқув ва методик марказлар орқали ходимларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш. Халқаро тажриба ва полицияни урбанистик назорат ўрнида таҳлил қилган илмий ишлар шу йўналишларни қўллаб-қувватлайди. [7].

Олтинчидан, назорат механизмлари, жумладан оммавий назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари фаолияти натижалари тўғрисидаги очиқ ҳисоботлар ҳам яқиндан кузатилиши керак: бу — фақат жавобгарликни кучайтириш эмас, балки ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг авторитети ва жамоатчилик ишончини тиклаш учун ҳам муҳимдир. Россияда обшчественный кенгашлар (общественные советы) каби механизмлар мавжуд бўлиб, уларнинг роли ва ҳуқуқлари янада таъкидланиши лозим эканлиги ҳақида академиклар ва амалий экспертлар мулоқотда қайта-қайта эслатадилар. [8].

Ҳуқуқий ва илмий таҳлил натижасига кўра, қуйидаги умумий хулосалар қилинмоқда: биринчидан, ободонлаштириш қоидаларига риоя этилмаслиги — кўп ҳолларда маъмурий жиҳатдан ҳал қилинади, аммо полиция ходими томонидан ваколатлардан ортиқча фойдаланиш ёки шахсий манфаатлар мақсадида ҳаракат қилинган бўлса, жинойий жавобгарликни ҳам назардан ўтказиш керак. Иккинчидан, амалиётдаги ноаниқликлар ва ваколатларнинг кесишиши қийинчилик келтириб чиқаради — буни бартараф этиш учун қонунчиликни аниқлаштириш ва муниципал стандартларни яганалаштириш муҳим. Учинчидан, очиқлик ва жамоат назорати парламент ва фуқаролик институтлари орқали кучайтирилиши лозим. Нима учун? Чунки бу полициянинг фақат маъмурий функциясини бажариш эмас, балки жамоатчилик манфаатлари йўлида ишлашнинг таъминлайди. [9].

Юқоридаги таҳлил асосида амалий тавсиялар — қонуний тармоқда аниқ нормаларни жорий этиш, ваколатларнинг чегарасини белгилаш ва назоратнинг мустақил тизимини ривожлантириш орқали ҳодисаларни камайтиришдир. Шу билан бирга, маҳаллий даражадаги статистика ва суд амалиётини мунтазам мониторинг қилиш ҳам зарур; бунда расмий манбалардан (суд статистикаси, МДВ ҳисоботлари, муниципал актлар) келган рақамлар асосий роль ўйнайди. [10].

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Россияда полиция ходимлари томонидан шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузишга нисбатан жавобгарликни таъминлашнинг ҳуқуқий-амалий тизими мавжуд бўлиб, уни такомиллаштириш учун бир неча йўналишда чоралар кўрилиши лозим: қонунчиликни аниқлаштириш, ваколатларнинг очиқ ва шахсий манфаатлардан ҳимояланишини таъминлаш, жамоатчилик назоратини кучайтириш ва мустақил текширувларни жорий этиш. Бу чоралар фақат жазони қўллаш эмас, балки ҳуқуқ-тартибот органларининг ўз фаолиятини демократик, ошкора ва қонуний усулларда амалга оширишини таъминлайди ва аҳолининг ҳуқуқига ҳамда шаҳар муҳитига тўлиқ ҳурмат кўрсатишга хизмат қилади.

Адабиётлар:

1. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях : по состоянию на действующую редакцию. – Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

2. Уголовный кодекс Российской Федерации : по состоянию на действующую редакцию. Статья 286 «Превышение должностных полномочий». – Доступ из справ.-правовых систем «КонсультантПлюс», «Гарант».
3. Султанов К.А. Некоторые проблемные вопросы установления административной ответственности за нарушения законодательства о благоустройстве // Юридическая наука. – 2019. – Режим доступа: CyberLeninka.
4. McCarthy L. A. Public Experiences of Police Violence and Corruption in Contemporary Russia: A Case of Predatory Policing // Law & Society Review. – 2024.
5. Судебная статистика Российской Федерации : показатели по административным правонарушениям : официальный сайт Судебного департамента при Верховном Суде РФ. – Режим доступа: <https://stat.cdep.ru>
6. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях. Глава 11. Административные правонарушения в области жилищно-коммунального хозяйства и благоустройства. – Доступ из справ.-правовых систем «Гарант», «КонсультантПлюс».
7. Neyroud P. Policing “Landscapes” for the Rule of Law and Public Protection. – Cham : Springer, 2022.
8. McCarthy L. Managed Civil Society and Police Oversight in Russia // Journal of Eurasian Studies. – 2020. – Режим доступа: JSTOR.
9. Zorin S.L. Превышение должностных полномочий в свете нового понимания объективных и субъективных признаков // Юридические исследования. – 2024. – Режим доступа: CyberLeninka.
10. Обзор судебной статистики о деятельности судов в Российской Федерации за 2023 год : аналитический отчет. – Москва : Судебный департамент при Верховном Суде РФ, 2023. – Режим доступа: <https://cdep.ru>

INNOVATIVE
ACADEMY